

Redakta noto: pri koncepto de Scienca Revuo

"Kiam mi decidiĝis akcepti la taskon ĉefredaktoran, mi neniel estis novulo en la metio, redaktinte fakajojn dum jardekoj - ĉu nacilingve, ĉu en Esperanto. Tamen, okaze de Scienca Revuo, dekomence min embarasis la grava koncepto problemo. Unuflanke insistis radikaluloj, ke SR devas esti original-esplora, ne populariga, kun la strikte laŭ-temaj, ne "miks-potaj" kajeroj, sen ajna organiza enmetaĵo pri ISAE, pri Esperanto-aktualaĵoj, pri Esperantologio kaj similaj. Sole tiaspecan revuon - laŭ ilia, sendube bonintenca opinio - eblas ambicie montri al faka publiko. Aliflanke ne mankis SR-legantoj kun opinio tute mala: oni prezentu sole kajerojn kun miksita enhavo, kun Esperanto-aktualaĵoj k.s.

Ĉar dum la jarkunveno de ISAE revigliĝas la diskuto pri la problemo, mi turnas min al la SR-legantoj kun jena demandaro:

1.1. Ĉu Scienca Revuo servu eksklude por klerigi kaj amuzi ŝatantojn de la scienco kaj teĥniko aŭ

1.2. ĉu ĝi prefere alportadu originajn traktaĵojn, kiuj kontribuas al pli rapida ellaboriĝo de la fakaj terminologioj aŭ

1.3. ĉu ambaŭ artikol-specoj aperadu en Scienca Revuo?

2.1. Ĉu SR-kajeroj estu strikte laŭ-tema, ekz. el unusola scienco, aŭ

2.2. ĉu ĝi enhavu artikolojn el vasta scienc-grupo aŭ

2.3. ĉu ĝi estu kalejdoskope miksita, senkonsidere pri aparteno al soci-kaj natur-sciencoj, teĥniko, esperantologio k.t.p.?

3.1. Ĉu iuj kajeroj estu laŭ 2.1. kaj laŭ 2.2., aliaj 2.3, aŭ

3.2. ĉu neniu kajero estu laŭ 2.3.?

Kvankam mi konscias, ke - dum mi plenumos la funkcion - neniu liberigos min de la respondecado pri SR-koncepto, tamen mi ŝatos esti bone informita pri koncernaj opinioj de la SR-legantaro. Tial mi anticipu dankegas pro ĉiu letero pri la problemo."

Ĉu vi rimarkis, ke la supraj alineoj estas metitaj inter citiloj? Jes - ili ne venas el mia plumo, temas pri citaĵo el la jaro 1981. Vi povas ĝin legi en Scienca Revuo Vol. 32 (1981) kajero 1, n-ro 137, paĝo 16, sub la titolo "Pri koncepto de Scienca Revuo". Estis alvoko de la tiama ĉefredaktoro d-ro *J. Kavka*, kiu volis eltrovi, kiel aspektu nia asocia organo. Sed nur sporade alrampis la enket-respondoj, nepermesante tiri en demokratia maniero el ili saĝigan konkludon. La problemo do estas la sama kiel antaŭ 20 jaroj, kaj dum la tiuĉijara Zagreba UK mi metos denove tiujn demandojn al la ISAE-membroj por klare ekscii la preferojn de la legantaro de Scienca Revuo. Via skriba opinio treege helpos en tiu ĉi denova enketo.

R. Sachs, prezidanto de ISAE

La Internacia Lingvo kiel preventilo de la noosfero

W. GUNTHER

Enkonduko

La ideo, ke la viva materio esence diferencas de la malviva, estas ĉiama temo de tio, kion ni hodiaŭ nomas interdisciplineco en la mondo de kulturo, aparte tiu de scienco kaj teĥniko. Kaj ĝuste la fenomeno de kulturo, kiu diferencigas la konscian kaj scian *Homo sapiens sapiens* de la cetera viva materio, donis kaŭzon por kelkaj konceptoj pri la noosfero. La nocio "noosfero" (= sfero de racio) estas pluevolu-aĵo el tiu de "biosfero". Bazajn informojn pri tio liveras la artikolo "Esperanto kiel noosfera fenomeno" de *Gudskov* (1). La unua, kiu sufiĉe klarvide prezentis la noosferan ideon, estis *Vernadsky* (2).

Laŭ ĉefe geologiaj, geofĥemiaj kaj biologiaj esploroj la biosfero estas rigardata kiel unueca fenomeno, apartiĝa de la malviva. El ĝi grad-grade evoluas la homa socio kiel geologia forto kun ĉiuj ebloj detruu aŭ prosperigi la Planedon pro la povo, influu la lastan ĝis la skalo de la cirkulado de la atomoj. Tiu evoluo de la homa, ĉefe science dependa socio al "estonta unueco de la homaj organizoj kiel tuteca agadstrukturo" (1) kompreneblas kiel natur-kultura proceso al pli kaj pli efika kaj pli daŭripova memorganizado kaj memkonservada tut-sistemo "Planedo Tero". Precipaj gvidaj trajtoj en tiu evoluo estas la objektiva sciencceco kaj la subjektiva interkonsenta akceptemo de la sociaj agantoj. Finfine la taŭgeco de iu ajn kultura evoluitaĵo kadre de la noosfero dependas de ĝia konformeco al la bazaj bezonoj de memorganizado kaj memkonservado de la sistemo Tero. Jen la devenpunkto de la sekve elmontrita valoro de la Internacia Lingvo.

Valoro de la Internacia Lingvo

1. La utiligado de Esperanto kiel universala kompreniĝilo estas esenca parto de aktiva neŭtraleco. Ĝi funkcias laŭ la principo de demokratia dulingveco: "Ĉiu parolas minimume du lingvojn, la ge-

patran kaj la Internacian Lingvon". Sen perdo de lingva kompetento estas ĉi-pere ekskludata ĉia supereco de iu etna lingvo (3).

2. Esperanto estas unu el la malmultaj produktoj de la homa kulturo, kiu estas imanente prevent(iv)a. Ĝia utiligado signifas agadon konforme al la reguloj, laŭ kiuj la biosfero sin mem organizas, konservas kaj evoluigas (4, 5).

3. La kunvivado de individuoj, popoloj, etnoj, kulturoj k.t.p. fundamentas sur la tri kolonoj: paco, Homaj Rajtoj kaj integra biosfero. Nemalhavebla ĝenerala antaŭkondiĉo por taŭga kaj daŭrema (t.e. daŭripova) interkompreniĝo estas vero, t.e. objektiveco kaj reciproka toleremo.

4. Komence de la tria jarmilo la sociala kaj etna krizoj kondukas la homaron en mezureble pliiĝantan ekologian krizon, kiu minacas la integron de la biosfero (6, 7, 8). La viva, t.e. la viva materio, por si mem estas en morta danĝero. Fono kaj kaŭzo de tiuj grandparte jam neripareblaj detruoj estas kultura krizo de la homo: la ozontruo tiel-dire estas kulturtruo. La krizo konsistas el malakordo inter jam pli altaj konscio kaj scio unuflanke kaj aliflanke agado, ankoraŭ karakterizata per malnovaj perceptmodeloj kaj valordecidoj. La nun aktuala agado de la homo detruas pli multe ol povas ankoraŭ permesi aŭ jam malhelpi la aktualaj scioj. Solvo de tiu dilemo laŭprudente ne povas konsisti el plufarado kaj atendado ĝis la plenkatastrofo (9).

5. Estas fakto, ke ĉiuj religioj, filozofioj, ideologioj kaj politikaj agadkonceptoj posedas nur malmulte da interkonsenta potencialo por la integro de la biosfero. La identoj, kiujn ili liveras al la individuaj kaj al la organizitaj homoj, estas determinataj per subjektivaj kaj egoismaj, neneŭtralaj enhavoj, kiuj ne taŭgas kiel fundamento por systemsolvoj, daŭripove protektantaj kaj evoluantaj la vivan materion. Ŝajnas eĉ tiel, ke nun post la disfalo de la granda ideologia konfrontado estas praktikata la detruado de la (ankoraŭ resta) biosfero komune kaj per pacaj, homrajtaj metodoj. La regantaj elitoj ne trovas la povon kaj eblojn deĝu de siaj pozicioj, detruaj por la tutgloba ekvilibro (10).

6. La koncepto de la noosfera idento de la homo estas modelo por atingi interkonsenton kaj interkompreniĝon koncerne systemsolvojn. La homa noosfera idento priskribas la saman apartenecon de ĉiu individuo kaj de la tuta homaro al la pensa terglobo, al la pensa viva materio, transe de ĉia antaŭformulita mondkoncepto. La pensa tavolo

de la noosfero disvastiĝadas ekde la terciaro supre de la mondoj de la plantoj kaj bestoj. Ĝi fontas, zoologie rigardate, el totala fortostreĉo de la vivo. Memkonscio, inteligento kiel stokado kaj celkonforma aplikado de scio samkiel kolektiva memoro igas la homon la portulo de tiu specifa tavolo. Kiel estaĵo kun racio la homo estas evolucio, konsciiĝinta pri si mem. Siaflanke kreita kaj konservata de la biosfero, *Homo sapiens sapiens* nun estas en la pozicio ĝin aŭ konservi aŭ detru (11, 12, 13, 14).

7. La neŭrobiologio liveras pruvojn, ke la konscia spirito ne estas pasiva korelataĵo, sed altnivele direktanta forto, kaŭze efika parto de la cerba proceso. Ĉi-vidpunkte la konscio ekutilas, praviĝas koncerne sian ekziston kaj koncerne tion, ke ĝi entute estis evoluita en la materia mondo. La spiritaj funkcioj kontrolas la neŭrofiziologiajn elementojn, detale pro siaj pli altaj strukturaj ecoj kaj pro la universala principo de la influo de la tuto ĉe la determinado de la sorto de siaj partoj. La fakto, ke (antaŭe evoluitaj) subjektivaj valoroj havas objektivajn efikojn en la cerbo, submetas tiujn nun kvazaŭ aŭtomate al la sciencoj kiel la plej taŭga bazo, metodo kaj aŭtoritato por determini kriteriojn, kategoriojn kaj rilatokadrojn pri etikaj valoroj, aksiomoj kaj gvidlinioj aŭ normoj kaj ties prioritatoj, laŭ kiuj la homoj povas vivi kaj regi siajn popolojn kaj sortojn.

Al la sciencoj kiel la plej fidindaj kaj devigaj alproksimiĝo al la vero estas atribuita la rolo formi niajn valorsistemojn tiel, ke ili pli bone harmonias kun nia hodiaŭa realo kaj pli bone adaptiĝas kaj al la novaj influebloj, pri kiuj la homo hodiaŭ disponas, kaj al la novaj problemoj, kiujn li/ŝi alfrontas. Pro tio estas postulata etiko surbaze de la natursciencoj, ĉar tie la interkonsenta povo de la homaro estas plej alta (15).

8. Estas evidente pli bone por la socio unue laŭ prioritato ordigi necesojn, bezonojn kaj normojn en valorsistemo kaj agadi konforme al tiu ol atendi katastrofojn, kiuj eldeviĝas la saman ordigon je ekstreme pli altaj kostoj. Koncerne tiun konvinkan konsideron la sciencoj, apartenaj al la noosfero, liveras indikojn pri fundamentaj agadmanieroj rilate la traktadon de la naturo, t.e. de la estonteco de la viva materio kaj per tio ankaŭ de la homo. Ĉi-koncerne memorganizado kaj memkonservado estas gravaj rekoniloj de la biosfero. En la noosfero la memorganizado de la pensa viva materio direkte al kaj avantaĝe por si mem devas fariĝi kolektiva kaj komunikada inteligento por la vivo (16).

Kiel baza principo de tiu porviva inteligento, kvazaŭ kiel (unu) kvintesenca de la homa noosfera idento, konsiderendas la principo de preventado en siaj kvalita kaj kvanta formoj (17). La principo baziĝas sur la scienca ekkono, ke la vivomondo funkcias pro imanenta, t.e. primara (unuaranga) preventado. Primara preventado signifas evitadon dekomencan de damaĝoj kaj difektaj ebloj. Oni priskribas la principon kvalite kaj kvante kiel ekz. en la ekologiaj sciencoj (18) aŭ per la biokibernetikaj reguloj (19), ekz. kiel evito de pozitivaj retroefikoj, aŭ en la senco de minimumigo de entropio kaj de forprenado-de-ne-pli-multe-ol-povas-esti-regenerata en la naturo. Biologia kompetento devigas, alia ekzemplo, al la konstato, ke ekonomie responsanta ekologio kaj ekologie responsanta ekonomio renkontiĝas en la tezo, ke la naturo ne estu objekto de ekspluatado, sed estu komprenata kiel decida produktiva forto de la vivo, konsekvenca konservenda (20).

9. Por esti sufiĉe klara aldonendas, ke la noosfera preventiva idento ne egalas al la "respekto kontraŭ la biodiverseco" (21), kvankam tiu aspekto estas kvazaŭ ĝia rekta kaj memkomprenebla elfluo. Ĝi esence estas la bazo de la viva materio entute, do ankaŭ de ties pensa (t.e. homa) parto. Sen ĝi finfine totala pereco. La aŭtonomia resp. aŭtomata aŭ koscia konformiĝo-adaptiĝo al tiu idento garantias la vivan materion (t.e. la strukturon kaj dinamikon de ĉio viva), do ankaŭ liberon, egalon kaj fratecon.

10. La noosfera idento kiel inteligento por la viva materio liveras kaj utiligas ilojn, kiuj funkcias laŭ la principo de primara preventado. Inter tiuj estas ekz. tiom diversaj aferoj kiel la utiligado de neintervenemaj energioj kaj regenerablaj energioj, la realigado de la Homaj Rajtoj kaj de sociala justeco, la aplikado de laŭeble plej neperfortaj metodoj en la medicino kaj ĉi-kuntekste la utiligado de internacia lingvo kiel Esperanto. Esperanto estas imanenta preventilo de la noosfero por la vivo laŭ la du vidpunktoj:

1-e kvalita, ĉar ĝi konstruas interretan, internacian, interkulturan informadon-interkompreniĝadon sur minimumo da egoismoj sen perdo de memidentoj, tiel imanente plenumante la postulon de konkreta (kaj aktiva) neŭtraleco, paco kaj respekto al la Homaj Rajtoj, kaj

2-e kvanta, ĉar ĝi reduktas perlingvan informadon-interkompreniĝadon je ĝia esenca minimumo sen perdo de lingva kompetento, tiel

imanente plenumante la postulon de konkreta (kaj aktiva) materia ŝparemo (minimumigo de entropio) (22, 23).

11. La Internacia Lingvo Esperanto estas preventilo de la noosfero, ĉar ĝi komprenas kaj praktikas kulturon kiel biotopo (17). La nuntempa agado de la homo devas forlasi la mallumon de nuraj antropocentraj kategorioj kaj anticipi la necesojn de la estonteco. La universala aplikado de la Internacia Lingvo kadre de demokratia dulingveco modele realigus tiun koncepton.

12. Por doni aktualajn ekzemplojn koncerne efektivigon aŭ neefektivigon de la ĵus skizita paradigmo kadre de la Esperanto-Movado la jenan:

1-e. Kompreneble unuaranga postulo flanke de seriozaj ekolog(ist)oj al la oficialaj Esperanto-organizaĵoj estas ekologia amendo de ties statutoj cele garantion de ekologia (mem)idento. Tiu ekologia idento fariĝu, apud paco kaj la Homaj Rajtoj, la tria kolono de la propraj fundamentoj. Oni ekz. povus uzi la frazon: "Konsideremo pri la necesoj kaj bezonoj de la biosfero estas integra parto de la propra laboro." En tiu frazo la nocio "neceso" rilatas al la objektivaj bazaj faktoroj kaj la nocio "bezono" al la laŭcirconstance modifaj kondiĉoj. Enstatutigo de biosfera adekvateco de la propra laboro signifas kvazaŭ jure fiksitan kaj fikseblan devon al primara preventado kadre de organizaĵaj aktivecoj.

2-e. En la oficialaĵoj de la Esperanto-Movado kiel ekzemple en la deklaro de la SAT-kongreso 1997 (24) kaj en la Manifesto de Prago de la 96-a UK (25) ĝis nun plene mankas konceptoj pri iu ligado de home neŭtrala internacia lingvo ankaŭ ekologie tiom kompetenta kiel Esperanto kun la esenco de la viva materio. Jen propono koncerne de verdire plej esenca kaj absolute necesa unua punkto aŭ eĉ preamblo de tiuspeca manifesto:

"**Noosfero kaj biosfero.** La homa specio estas parto kaj partnero en la tuto de la viva kaj malviva materioj. La noosfero kiel sumo el biosfero kaj ĉia homspecia pensado kaj ties rezultoj ampleksas ankaŭ komunikadon-interkompreniĝon interindividuan kaj intersocian. En la noosfero la memorganizado-memkonservado de la pensa viva materio direkte al kaj avantaĝe por si mem devas fariĝi kolektiva kaj komunikada inteligento por la vivo entute. Esperanto estas neetna helplingvo kaj kiel unu lingvo por ĉiuj imanente neŭtrala

principo de dekomenca foresto de ĉiaj difektaj ebloj kontraŭ la biosfero. Ni estas movado de unuarange preventiva komunikado-interkompreniĝo"(26).

Resumo

La publikaĵo informas kaj traktas pri la nocio de la noosfero kiel koncepto de la homa idento surbaze kaj elflue de daŭripova memorganiza kaj memkonserva pensa viva materio. Preventado estas ĉefa trajto de tiuj memfunkcioj. La Internacia Lingvo estas prezentata kiel unu el la malmultaj atingiĝoj de la homa kulturo, kiu laŭkvalite kaj laŭkvante plenumas la kondiĉon de esti imanente preventiva.

Kapvortoj

Esperanto - noosfero - biosfero - preventado - ekologio - Manifesto de Prago - demokratia dulingveco - sistemsolvoj - etiko

Summary

The paper informs about and deals with the notion of the noosphere as a conception of human identity based on and as a consequence of sustainable selforganizing and selfconserving thinking living matter. Prevention is the main characteristic of these self-functions. The International Language is presented as one of the few achievements in human culture, fulfilling the conditions of being immanently preventive as to quality and quantity.

Key words

Esperanto - noosphere - biosphere - prevention - ecology - Manifest of Prague - democratic bilingualism - system solution - ethics

Literaturo

- (1) Gudskov N. (1997). *Malneŭtrale pri la neŭtrala. SAT-Broŝurservo. ISBN 5-7161-0032-5*
- (2) Vernadsky V. (1986). *The Biosphere. ISBN 0-907791-11-5*
- (3) Frank H. (1990). *Moralo pri Komunikado. AIS. ISBN 3-88064-180-3*
- (4) Krohn W. et al. (1990). *Selforganization. ISBN 0-7923-0830-1*
- (5) Gunther W. (1994). *Esperanto - Internacia Lingvo por Monda Demokratio kaj Sana Medio. Centro pri Ekologia Medicino (EKOMED).*
- (6) Guhde E. (1984). *Natur und Gesellschaft. ISBN 3-924368-21-x*

- (Esperanta versio: *Naturo kaj socio. Esperanto-Centro Berlino kaj EKOMED (1985) ISBN 3-922570-40-2*)
- (7) Ehrlich P. et al. (1981). *Der lautlose Tod. ISBN 3-8105-0507-2*
  - (8) Mayer-Tasch P.C. (1983). *Die verseuchte Landkarte. ISBN 3-406-3202-x*
  - (9) Mayer-Tasch P.C. (1987). *Wieviel Katastrophe braucht der Mensch? ISBN 3-407-30052-8*
  - (10) Jonas H. (1985). *Technik, Medizin und Ethik. ISBN 3-458-14288-6*
  - (11) Teilhard de Chardin P. (1959). *Der Mensch im Kosmos. ISBN 3-406-37445-x*
  - (12) Teilhard de Chardin P. (1963). *Die Zukunft des Menschen (Die Bildung der Noosphäre). ISBN 3-530-87356-8*
  - (13) Snyder T.P. (1985). *The Biosphere Catalogue. ISBN 0-907791-12-3*
  - (14) Kinzelbach R. (1989). *Ökologie, Naturschutz, Umweltschutz. ISBN 3-534-02536-9*
  - (15) Sperry R. (1985). *Naturwissenschaft und Wertentscheidung. ISBN 3-492-02937-x*
  - (16) Laszlo E. (1994). *Vision 2020. ISBN 2-88124-612-5*
  - (17) Gunther W. (1990). *Preventivo - ĉu ekologia kvintesenco de la vivomondo? vd. (5)*
  - (18) Bossel H. (1990). *Umweltwissen. ISBN 3-540-53047-9*
  - (19) Vester F. (1983). *Ballungsgebiete in der Krise. ISBN 3-423-10080-x*
  - (20) Immler H. (1989). *Vom Wert der Natur. ISBN 3-531-12056-5*
  - (22) Esperanto (1995). n-ro 1070 5/1995. *ISSN 0014-0635*
  - (23) Welger H. (1993). *Homaranismo. info-servo r.a., Bismarckstr. 28, DE-35037 Marburg, Germanio*
  - (24) Laŭte 132, p.2
  - (25) Esperanto (1996), n-ro 1084, septembro/1996. *ISSN 0014-0635*
  - (26) Heroldo (1997). n-ro 2 (1933), 2/97, p.2
  - (27) LEA/G, Magazino, n-ro 19 (3/1997), p.11

Adreso de la aŭtoro

*Dr. med. Wolfgang GÜNTHER
Schulstrasse 8
DE - 34330 - AHNATAL / GERMANIO*

Priaŭtora informo

Doktoro pri medicino. Anestezisto ĉe ortopedia kliniko. Fondinto de Centro pri Ekologia Medicino (EKOMED).